

Če pa vzamemo stroge kritikarske naočnike izpred oči, je ravno tako malo dvoma, da ostane pred nami ne samo pisatelj lev namenov, ki nam je hotel — v dobi najživejšega zanimanja za naše transkaravanske brate — pokazati del še ne dvignjenega zaklada za gorami, ampak tudi sedmero res zanimivih in originalnih pravljic — če ne za majhne, pa velike otroke; zakaj to je naravnost zanimivo, kako malo — „morale“ je v njih... *Dr. Iš.*

Dr. Leonid Pitamic: Pravo in revolucija. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani 1920. Str. 23. Cena 7 K 50 v.

Vsi ocenjevalci so hvalili to delce, da je izvrstno, globoko znanstveno in da je izreden pojav. To vidiš na prvi hip: razlikuje se od naših dosedanjih kompilatoričnih pravnih razprav kakor zvonik od kozolca. Toda kljub temu vprašam: Ali je res ob tej metodi pravoznanstva v nas samih tista moč (str. 23.), da bomo ustvarjali, delili in našli pravico? Pogledajmo globlje! Pisatelj pravi (str. 13.), da je metodologično spoznavanje pravnega reda, kakor sicer vsakega sistema pravil, ki jih ima izvrševati organizirana hijerarhija, podobno metodi teologičnih ved. V teh besedah je pisateljeva izpoved, da tičimo v pravniški tehniki še daleč, daleč v preteklosti, in da je vsa velikanska gospodarska revolucija, za njo pa tudi naša politična revolucija zgrmela preko glav naših pravnikov liki burja brez sledu: pisatelj propagira filologično-dijalektično metodo, ki so jo dobili Nemci v 16. stoletju z rimskim pravom. Auguste Comte je v vsaki znanstveni stroki razločeval tri dobe: 1.) teologično ali basnopisno, 2.) metafizično ali abstraktno, 3.) znanstveno ali pozitivno. Prvi so sredstva prevare razodetja in božje sodbe, druga se poigrava s pojmi in konstrukcijami, a tretja doba je doba opazovanja, poizkusov in izkušenj. Pravoznanstvo tiči še globoko v metafizični dobi. Resnica je, da je nesrečna nemškorska dediščina, naša današnja pravna znanost, najbolj slična teologiji, o kateri dvomijo, je-li sploh znanstvena veda. Prikazni metafizične bolezni so pisateljevi reki: pravo brez pravne moči ni pravo; pravoslovje je logična veda; so osebe, ki so po pravem redu pooblašene izreči, kaj je pravo. Kako moreš k tem načelom vzporediti dejstvo, da dela Anglo-Amerikanec empirično ter da je način pravnega studija na Angleškem in v Severni Ameriki lože razumljiv, nego da rečeš, da je to opazovalna veda, oni drugi pól in čisto drug svet? Ako trdiš: „dejstvo je, da je pravo edino-le tisto, kar smatrajo za pravo osebe, ki jih pooblašča pravni red, da določajo, kaj je pravo“, potem zametaš opazovalno pravoznanstvo in dovolj ti je metafizična uganka: „fino juristično kulturo doseže le ta, ki zna abstraktno misliti in iz splošnih idej sklepati na posamezne slučaje, toda — empirična metoda je na vsak način praktična.“

Vsaka veda, tudi pravna znanost, mora utirati pot kulturnemu napredku, ne pa mu obotavlja se slediti in za njim zaostajati. Pravo je vendar nekaj, kar živi, kar se samo od sebe snuje in presnavlja. Géný (libre recherche scientifique) je že davno določil, da se mora pravo zdržema in popolnoma prilagovati rastočim potrebam socialnega žitja. Pravo mora imeti instrument, ki zmerom snuje tako prilagojevanje. Ta instrument je pravna razlaga, ki ustvarja. „Življenje, potrebe in nazori narodov se vedno izpreminjajo, zato se pravo kot red vseh človeških odnošajev slično vedno izpreminja ter se ob vsakem novem odnošaju življenja iznova oblikuje, ono iznova nastaja.“ (Adickes.) „Recimo kar naravnost, zakaj je toliko teh sramotnih očitkov, pa priznajmo, da se

jurisprudence znanstveno niti nismo učili niti je nismo znanstveno proučevali; nikoli nam ni bila opazovalna veda, zakaj apriorizem klasične šole nam je to zabranjeval.“ (Gross, Kriminalpsychologie.)

Red v zajednicah ustvarjajo pravne norme. Pisatelj pravi tudi, da je problem družbe, čeprav prepovršno raziskovan, do sedaj le dognal, da ne smemo trditi, da mora imeti družba fiksirano ali spisano normo. Kdor je to spoznal, ta si mora biti svest, da ne sme zamenjavati pravne norme pa pravnega stavka. Pravni stavek je zgolj za vse obvezni slučajni zapis v zakonu ali v pravni knjigi. Pravna norma je prosta, ona je pravilo ravnanja v zajednici (Ehrlich). Pravnih norm je mnogo več ko pravnih stavkov. Tudi dandanes jih je več v izporočilu, pogodbah in statutih, ko v zakonikih. Opazovanje, intuitivizem, poploševanje in izenostavljanje doznatkov, to je ključ, da razumeš Angleže in Amerikance ter vso pravno znanost.

Socijologičnega premostrivanja Pitamičevo delo ne more prenesti, ker se prašanje revolucije in prava ne da rešiti ob pravnih stavkih. Niti tedaj ne, ako bi priznaval pisatelj normo, kakor jo zares priznava. Treba je tej normi pripoznati pravotvorno moč; to pa pisatelj negira. V avtoritarni obliki pravnih stavkov je proglašeno pravo vseh evropskih držav razen Anglije, enako je proglašeno tudi upravno in pravdno pravo vseh teh držav. A celo pri državnem, upravnem in pravdnem pravu so dognali normativno važnost dejstev, konvencionalnega pravila in prakse oblasti, in dokazali so, da niti ta prava niso zgolj od pravnih stavkov zgrajena. Kar se pa tiče zasebnega in kazenskega prava, je naravnost krivo misliti, da je pravo zgolj skupek pravnih stavkov. Dijalektična metoda zastira pisatelju važnost norme. Zato je zagrešil zaključek, da ima moč nad zakonom, kdor ima pravico interpretacije po pravilih logike in etike, katerih ne garantirajo več pravne norme, ampak verske in moralne.“ Prisega da je versko ali moralno opravilo? Ali ni že Schopenhauer rekel, da je prisega metafizični oslovski most gospodov pravnikov?

Kar se tiče interpretacije spisanega prava, nas zajemajo vrzeli tega prava. Tukaj pa operirajo, bog se nas usnili, vsi pravniki sedanjega časa s filologijo in v sojenstvu pač samo po dveh načinih: z zaključkom sličnosti in z obratnim zaključkom. Za tako interpretacijo interpretiranja seveda ne more biti več nobenih pravil, toda še manj je pravne varnosti. Vprašajte odvetnike, povedo vam, kako je glede te reči!

Preuveličevanje abstraktnih konstrukcij pripušča pisatelju, kadar ocenjuje domače razmere, da se zelo previdno poslužuje kondicionalnih obratov. Sociolog postavi proti vsem tem pogojnikom trditev, ki stoji kakor skala: pravo ustvarja družba. Dokler nima organov za spisovanje pravnih stavkov, živi narod ob normah. Taka doba je po vsaki revoluciji. Pri nas obsega čas od preobrata do sklicanja narodnega predstavništva in dalje še tudi čas, ko je narodno predstavništvo bilo, a ni delovalo. Ko ga ni bilo, in ko je bilo, a ni poslovalo, obojno to zlo je isto zlo. Je nekaj norm, ki morajo nujno biti proglašene v pisni obliki. Pa pride ministrski svet in ukaže srbsko kazensko novelo za Slovenijo. Ta ukaz se izvršuje in velja in — tako pravi konstrukcija — „bi se torej dal mogoče smatrati kot nekaka lex specialis napram manifestu regentovemu“. A takoj so pomisleki, ker je „manifest ustanovil formalne kompetence, dočim izpreminja ukaz materialno pravo... Zaključek: „ne vemo, kako pravno

moč imajo pri nas avstrijski zakoni, zaraditega tudi ne vemo, kdo jih sme izpreminjati“ (str. 10.). Tako pojmoslovje se mora zasukati v *circulus vitiosus* (primerjaj izvajanja na str. 9. in 10.). Zato se kača grize v rep. Tej teoriji se ne bo godilo bolje, če pričaka spisano ustavo, ker ni zmožna, da bi objela našo živahno zakonodajo, ki se sedaj vrši pri izvrševanju proste kolportaje pa gori do eksproprijacije stanovanj.

Da je revolucija upor družbe proti pravnemu redu, je tudi socijologovo izhodišče. Nov pravni red je program revolucije, ki je završena, ko je novi pravni red uzakonjen. Za to je treba novega ustavnega zakonodavca. Revolucijska doba, ki leži vmes, pozna več ali manj pooblaščenec, kateri imajo od družbe faktično moč, dajati ji začasno pravnih stavkov. Uzurpacija ukazovanja privede kaj lahko do novih revolucij. Zgledov je v naših dneh pač dovolj. V redu je ukazovanje pravnih stavkov tedaj, kadar je oznanjeni pravni stavek identičen pravni normi, saj narod kar pritrdi, ako dobi njegovo pravilo ravnanja zabeleženo avtoritarno obliko, ki je včasih zelo nujna reč. V redu je ukazovanje tudi vse-takrat, kadar ukaz pogodi in anticipira narodovo voljo: pravni stavek postane potem tudi norma. Toda drugače je, kadar bi prišel pravni stavek z normo navzkriž. Oktroirana oznanitev bi rodila konflikt s pravilom ravnanja novega pravnega reda. Narod bi šel svojo pot, oblastvo svojo. Niz revolucij je ponekod kar nepregleden. Pri nas opazamo, da ta in oni, skoraj bi lahko rekli: vsak, ki se čuti dosti močnega, zakonodavstvuje za svoje področje, in dogaja se, da zavrže ukaz višjega „zakonodavca“, češ, tvoj pravni stavek nasprotuje normi ali poprejšnjemu pravnemu stavku ali obema. Množe se konflikti zaradi uzurpacije moči za dajanje pravnih stavkov; konflikti zaradi enunciranih pravnih stavkov, ki nasprotujejo normam novega pravnega reda, včasih pa normam izpred revolucije, katere bi radi obdržali; tudi že konflikti zaradi jasnih novih norm, ki so se začele majati, ker niso bile pravočasno zlite v spisano obvezno obliko. Vse te večje in male revolucije, karakteristikou pravno nezrelih, so podobne križajočim se krogom valov v vodi, kadar meče mnogo ljudi kamenje vanjo. Da se gladina umiri, kadar so pračarji zapodeni proč, to ve vsak. A sedaj je tako. Nekateri bi radi, da bi se našel nekdo, ki bi imel moč, enega ali drugega, ker je le preveč škodljiv, takoj napoditi. Zato se čuje želja, naj se sestavi upravno sodišče, pa želja, naj celokupno ministrstvo manjše „zakonodavce“ odstrani. Dejstvo je, da je avtoritarno oznanjenih pravnih stavkov več ko dovolj. Kolikor je takih, ki ustrezajo normam novega pravnega reda, toliko je naper bodočim zakonom. Da jih bo zakonodaja toliko odklanjala, v tem se zrcali po vsi priliki tisti najbolj naivni diletantizem našega revolucijskega kodificiranja, saj meni to naredbarstvo, da treba zlo samo avtoritarno prepovedati, pa ga odpraviš s sveta.

Tem pestrim prekucijam abstraktna metoda prav tako ni kos, kakor ni bila kos vsem najbolj važnim prašanjem naše dobe, ki obstoje v pravnem življenju, a v pravoznanstvu še ne, n. pr. trustom, kartelom itd. Le obče državoznanstvo je v naših dneh zares znanost, vsepovsod drugod tičimo v srednjem veku. Niti znanstvenega pojma za pravo nimamo. Kadar vzporedimo svoji retrospektivnosti ameriški intuitizem, nam zmanjka sape. Socijolog zabeležuje in raziskuje dejstva, in to opazovanje ga uči, da pravna vira nista samo dva. Le on razume pomen angleških precedents in nespisane ustave, pomen tradicije in prava navad, pa tudi moč angleškega sodnika.

Dijalektična veda ne pozna mož, ona konstruira dedukcije. Ko pisatelj hvalevredno omenja določbo § 7. o. g. z., me obide skrb, kako bodo naši abstraktno gradeči sodniki ob sedanjih razmerah sodili po naravnem pravu in „upoštevaje vrhutega naš novi državnopravni položaj“. Naši sodniki ne umejo pravotvornega ustvarjanja, tudi ne morejo pravotvorno delovati, saj so vendar vkovani v oficijalno interpretacijo predmarčnega časa. Tam, kjer avtentično razlagajo „voljo zakonodavca“ dvorni dekreti in dvorni pisarniški dekreti, tam, kjer je dogma, da vrzeli ni, pripuščala zgolj „teoretične nagone“ (Unger je pozneje ta nazor izpremenil), tam, kjer so rajši delali z najslabotnejšimi analogijami in z najbolj predrznimi dedukcijami, tamkaj si nikarte ničesar ne obetajte s tem, da je uporabljati „naravna pravna načela“. Mnogo se je pisalo o tem, ali je pravilna pomisel, da stoji nad pozitivnim pravom neko „višje pravo“, ki je merilo kritiki obstoječih zakonov in ki iz njega črpa zakonodaja. Toda vse te teorije o „naravnem pravu“ in „pravilnem pravu“ so obsoletne, zakaj gotovo je to, da je takozvano „višje pravo“ tisto pravo, kadar sodi sodnik „selon les règles qu' il établirait, s' il avait à faire acte de législateur“. Ne bojte se pravosodnih pokrajinskih revolucij in zmot, naši nesocijologični sodniki so zvezani po judikatni knjigi, „Spruchrepertorijih“ in zbirkah filologično-dijalektskih sodb.

Poglaviti pomen Pitamičevega predavanja je v tem, da odkriva, ker stoji na metafizičnih tleh, nezmožnost stare metode, usvojiti si in ukoristiti si človeške napredke, spoznatke nenemških pravoslovcev in pridobitve nenemških pravnih sistemov. Ta pomen obelodanjenega predavanja je velik. Zdi se, da tvori dekanovo predavanje, ko se je odvijala slovenska pravna fakulteta, mejnik nove dobe, ki nam donese spoznanje, da je pravoznanstvo, teoretično in praktično, del družabnih ved.

Dr. Francè Goršič.

Markič Mihael: Izpopolnjena in izenostavljena silogistika. (Dalje.)

Bistvena razlika med „matematičnim“ in „logičnim“ je že na prvi pogled tako velika, da se na nji a priori razbije vsaka koncepcija kake znanstveno plodovite algebrske logike. Te konsekvence tudi dejstvo ne odpravi, da si je ravno najnovejša matematika svoj stari delokrog bistveno razširila, namreč v obliki moderne „teorije množin“ (Mengenlehre.) Že *R. Dedekind* („Was sind und was sollen die Zahlen“, Braunschweig 1883.) pozna neko „najenostavnejšo znanost“, ki hoče biti le „logika“ števil, stoječ na stališču, da izvirajo ta števila neposredno iz temeljnih logičnih zakonov. Na vsak način pa spada kot ustanovitelj moderne teorije množin semkaj pred dvema letoma umrli *G. Cantor* („Grundlagen einer allgemeinen Mannigfaltigkeitslehre“, Leipzig 1883.), ki je pojem „množine“ bil v resnici otrešel malone vsakega „matematičnega“ značaja. Toda tudi ta teorija množin ne pomaga prav nič algebrski logiki. Če se vzame namreč pojem „množine“ v resnici tako, da izgubi vsak „matematični“ značaj, tedaj pa tudi ne pomeni nič drugega več nego „predmet“, t. j. sploh „nekaj“. Tedaj pa seveda tudi teorija te „množine“ v kolikor se namreč izvede dosledno, t. j. kot teorija té „nematematične“ množine, sploh ni več nobena matematika, temveč ravno teorija predmeta, torej moderna „predmetna teorija“, ki je, o čemer dandanes ni več dvoma, čisto filozofska panoga. Potemtakem pa tudi logika, ki sloni na tej „nematematični“ teoriji množine (predmeta) sploh ni več „algebrska“, temveč predmetnoteoretična in s tem zopet čisto filozofska logika. Vendar se pa moderni teoretiki množine s Cantorjem vred ne drže dosledno take nematematične množine,